

İDEAL BİR SİYASAL YÖNETİM ARAYIŞI ve ANAYASAL DEMOKRASİ

Prof. Dr. Coşkun Can Aktan

Dokuz Eylül Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

e-posta: ccan.aktan@deu.edu.tr

-Özet-

Demokrasi kavramının ortaya çıktığı Eski Yunan döneminden günümüze değin insanlar hep ideal bir siyasal yönetim sistemi arayışı içerisinde olmuşlardır. Bu çalışmada, geçmişten günümüze büyük düşünürlerin siyasal yönetim sınıflandırmalarına ve demokrasiye bakış açılarına kısaca yer verilmekte ve demokrasinin günümüz açısından ifade ettiği anlam ile demokrasinin temel unsurları ortaya konulmaktadır. Demokrasi, bugün açısından ideal bir siyasal düzen olarak görülmemekte ve demokrasiye yönelik eleştiriler (felsefi, sosyolojik, siyasi, idari ve iktisadi) giderek artmaktadır. Anayasal demokrasi ilkelerinin mevcut temsili demokrasilerde güçlendirilmesi önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Sistem, Demokrasi, Anayasal Demokrasi

Alan Tanımı: Siyaset Bilimi, Demokrasi,

-Abstract-

SEARCHING AN IDEAL POLITICAL SYSTEM AND CONSTITUTIONAL DEMOCRACY

Mankind searched the ideal political system throughout the history and we may predict that this search will not stop in any time. This paper aims to summarize the political systems in general and tries to find the ideal one. Democracy is not an ideal political system anymore and criticism of democracy (philosophical, sociological, political, administrative, economic etc) have been growing in many societies. We suggest that constitutional democracy should replace the current representative democracies.

Key Words: Political Systems, Democracy, Constitutional Democracy
JEL Classification: K1, K30, K38

I. GİRİŞ

İnsanoğlunun ideal siyasal yönetim arayışları tarih boyunca devam etmiş ve muhtemelen de edecektir. Bu çalışmanın amacı ideal siyasal yönetim biçimleri üzerine felsefî görüş ve düşünceleri incelemek ve günümüz açısından ideal bir siyasal yönetim olarak tarif edilen demokrasi kavramını ve temel unsurlarını ortaya koymaktır.

II. SİYASAL YÖNETİM BİÇİMLERİ VE DEMOKRASİ

Bir siyasal yönetim biçimi olarak demokrasinin ne zaman ve nerede doğduğu konusunda kesin bilgiler mevcut olmamakla beraber, genelde, M.Ö. V. Yüzyılda Atina ve Isparta şehir devletlerindeki yönetim şekillerinin demokrasiye başlangıç teşkil ettiği savunulmaktadır.

Demokrasi kavramının ortaya çıktığı Eski Yunan döneminden günümüze değin insanlar hep ideal bir yönetim düzeni arayışı içerisinde olmuşlardır. Demokrasinin günümüz açısından ifade ettiği anlamı ve demokrasinin temel unsurlarını ele almadan önce, geçmişten günümüze büyük düşünürlerin siyasal yönetim ile ilgili olarak sınıflandırmalarını ve demokrasiye bakış açılarını ortaya koymakta yarar bulunmaktadır¹

Demokrasi'nin ilk ortaya çıktığı ve uygulanılmaya çalışıldığı Eski Yunan'da Eflatun ve Aristo'nun siyasal yönetim biçimleri üzerine yaptığı sınıflamaları

¹ Bu konuda bkz: İlhan F. Akın, Kamu Hukuku,5.b. İstanbul: Beta Yayınları, 1987.; Ayferi Göze, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, İstanbul: Beta, 1986. ; Ahmet Taner Kışlalı, Siyasal Sistemler-Siyasal Uzlaşma ve Çatışma, Ankara: İmge Kitabevi.; Mete Tunçay, Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, Yayınları, 2004.; Alaeddin Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları, 1997; David West, Kıta Avrupası Felsefesine Giriş (Türkçesi: Ahmet Cevizci) İstanbul: Paradigme Yayınları, 1998. ; Bertrand Russell, Batı Felsefesi Tarihi (İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ), 3.Baskı, Çev. Muammer Sencer, SAY Kitap Pazarlama, İstanbul,1983. ; Atilla Yayla, Siyaset Teorisine Giriş, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1998.; George Sabine, Siyasal Düşünceler Tarihi II, Çev. Alp Öktem, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını, Ankara 1969..Ayrıca bkz: David Stockton, The Classical Athenian Democracy, Oxford: Oxford University Press, 1990.; Giovanni Sartori, The Theory of Democracy Revisited, Chatham, N.J: Chatjam House, 1987.; Philip Green, Key Concepts in Critical Theory: Democracy, New Jersey: Humanities Press, 1993.

bilmek son derece önem arz etmektedir. Eflatun, siyasal yönetim biçimlerini beş ayrı grupta toplamaktadır. Bunlar, tiranlık, demokrasi, oligarşi, timarşi ve aristokrasidir. Eflatun'a göre tiranlık, bir kişinin zorbalığına dayanan bir yönetim; demokrasi ise halkın yönetimi demektir. Eflatun sınıflandırmasında, oligarşi, zenginlerin yönetimi; timarşi, şan ve şerefe düşkün olanların yönetimi; aristokrasi ise soyluların yönetimi anlamına gelmektedir. Eflatun'a göre en ideal yönetim sistemi "aristokrasi"dir. Eflatun tüm yönetim sistemlerinin zaman içerisinde dejenere olacağı, demokrasinin de yozlaşarak despotizme dönüşeceği düşüncesindedir.

Aristo ise siyasal yönetim biçimlerini altı ana başlık altında inceler (Bkz: Şekil-1). Bunlardan tiranlık, tek kişinin zorbalık yönetimidir. Eğer, tek bir kişi halkın çıkarları için egemenliği elinde bulunduruyorsa bu yönetim sistemi "monarşi"dir.

Şekil-1:Aristo'ya Göre Yönetim Sistemleri

Yönetim Kimin Elinde?	Bir Kişi	KRALLIK (MONARŞİ)	TİRANLIK
	Belirli Zümre/Sınıf	ARİSTOKRASİ	OLİGARŞİ
	Çok Kişi	POLİTY	DEMOKRASİ

Herkesin Çıkarına
(Toplumsal Çıkar)

Kendi Çıkarına
(Özel Çıkar)

Yönetim Kimin Çıkarına Hizmet Ediyor?

Kaynak: Ernest Barker, (Ed.), The Politics of Aristotle, Oxford: Oxford University Press, 1952. (Tablo tarafımızdan şu kaynaktan aktarıldı: Robert A. Dahl, Modern Political Analysis, 5th ed., Prentice Hall, New Jersey, 1991. s.59.

Aristo'nun sınıflamasına göre eğer, yönetim kendi özel çıkarlarını halkın çıkarlarının üstünde tutan belirli bir zümrenin elinde ise bu yönetimin adı "Oligarşi"dir. "Aristokrasi", halkın çıkarları için hareket eden belirli bir zümrenin yönetimidir. Demokrasi, halkın çoğunluğunun kendi özel çıkarlarına yönelik kararlar aldığı ve uyguladığı bir yönetim adıdır. Aristo'ya göre en ideal yönetim biçimi ise "polity"dir. Dikkat edilirse, Aristo'nun demokrasiye bakış açısı Eflatun'dan farklıdır. Eflatun "aristokrasi"yi; Aristo ise "polity" adını verdiği yönetim düzenini ideal siyasal yönetim biçimi olarak görür.

Eflatun ve Aristo'nun siyasal yönetimler üzerine görüşleri ve yaptıkları sınıflandırmalar kendinden sonraki düşünürleri çok büyük ölçüde etkilemiştir. Denilebilir ki, modern demokrasinin fikir babaları olan St. Thomas Aquinos, John Locke, Montesquieu, J.J. Rousseau gibi büyük düşünürler Eflatun ve Aristo'nun görüşlerinden hareket ederek demokrasi konusunda kendi yaklaşımlarını ortaya koymuşlardır. (Bkz: Tablo-2).

Örneğin, Ortaçağın hristiyan düşünürlerinden St. Thomas Aquinos, Aristo'nun yaptığı sınıflandırmayı aynen esas alır. Hobbes ise, yaptığı üçlü sınıflandırmada demokrasiyi halkın egemenliğine dayalı yönetim olarak tanımlamakla birlikte, halkın kendi güvenliği için sahip olduğu hak ve özgürlüklerin bir kısmından vazgeçmesi gerektiğini ve "Leviathan" adını verdiği devlet yönetimine kendini teslim etmesi gerektiğini savunur. Hobbes'un demokrasi anlayışında yöneticilerin güç ve yetkileri sınırlandırılmamıştır. Bu nedenle Hobbes'un esasen mutlakiyetçiliği savunan bir düşünür olduğunu belirtmekte yarar vardır.

John Locke ise Hobbes'den farklı olarak toplumun kendi mal ve can güvenliği için siyasal toplumu, yani devleti oluşturduğunu ve bazı hak ve özgürlüklerin kullanımını bizzat kendilerinin sınırlandığını ifade eder. Ancak, siyasal gücü elinde bulunduran devlet yöneticilerinin güç ve yetkilerinin mutlaka sınırlanmış olması gerekir. Aksi halde, yöneticiler sahip oldukları güç ve yetkilerini kötüye kullanabilirler.

Tablo-2: Bazı Filozoflara Göre Siyasal Yönetim Biçimleri

EFLATUN	ARİSTOKRASİ	→ Soyluların yönetimi
	TİMARŞİ= TİMOKRASİ	→ Şan ve şerefe düşkün olanların yönetimi
	OLİGARŞİ	→ Zenginlerin yönetimi
	DEMOKRASİ	→ Halkın yönetimi
	TİRANLIK	→ Zorbalık/despotizme dayanan kişi yönetimi
ST. THOMAS AQUINOS	Aristo'nun yaptığı sınıflamayı aynen kabul eder. Aristo gibi o da, halkın çoğunluğunun yönetime katıldığı ve halkın çıkarlarının korunduğu POLITY'yi en iyi yönetim biçimi olarak kabul eder.	
THOMAS HOBBS	MONARŞİ	→ Kişi egemenliğine dayalı yönetim
	ARİSTOKRASİ	→ Belirli bir zümre/sınıf egemenliğine dayalı yönetim
	DEMOKRASİ	→ Halkın egemenliğine dayalı yönetim
JOHN LOCKE	MONARŞİ	→ Bir kişi irsi olarak (Irsi Monarşi) veya halkın seçmesi sonucu (Seçimli Monarşi) egemenliği elinde tutar.
	OLİGARŞİ	→ Belirli bir zümre egemenliği elinde tutar
	DEMOKRASİ	→ Toplum siyasal düzeni kurar ve yönetir.

MONTESQUIEU	DESPOTİZM → Tek kişinin yasalara uygun olmayan keyfi yönetimidir
	OLİGARŞİ → Bir kişinin hukuka(yasalara) uygun olarak yönetilmesidir.
	CUMHURİYET → İkiye ayrılır: 1.Egemenliğin halkın elinde olduğu yönetim= Demokrasi 2.Egemenliğin belirli bir azınlığın elinde olduğu yönetim=
JJ ROUSSEAU	MONARŞİ → Tek kişinin yönetimi
	ARİSTOKRASİ → Azınlığın yönetimi
	DEMOKRASİ → Çoğunluğun yönetimi

Kaynak: Düşünürlerin görüşleri esas alınarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Çağdaş demokrasinin oluşumuna en büyük katkılardan biri de Montesquieu'dan gelmiştir. Montesquieu, John Locke gibi, egemenliğin halk adına kullanan seçilmiş yöneticilerde toplandığı yönetim biçimi olan demokrasilerde, yöneticilerin ve yetkilerinin mutlaka sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarda sadece bir siyasal yönetim biçimi olarak demokrasiye fikri katkıda bulunan filozofların görüşleri özetlenmiştir. Önemle belirtelim ki, siyasal hak ve özgürlükler ve demokrasi yönünde asırlardır verilen mücadeleler demokrasinin evrenselleşmesinde çok önemli rol oynamıştır. İnsanların mücadeleleri sonucunda bugün tüm dünyada saygı gören insan hak ve özgürlük bildireleri ortaya çıkmıştır. Bu özgürlük bildireleri demokrasinin doğmasında ve güçlenmesinde mihenk taşları olmuştur.

III. DOĞRUDAN DEMOKRASİ, TEMSİLİ DEMOKRASİ VE YARI DOĞRUDAN DEMOKRASİ

Demokrasi, yüzyıllar boyunca insanlığın hep ideali olmuş, ancak günümüze değin gerçek yaşamda bir “fantasma” olmanın ötesine gidememiştir. Demokrasinin gerçek anlamı, insanlık tarihi boyunca çarpıtılarak anlam erozyonuna ve yorum enflasyonuna uğratılmıştır. Şüphe yoktur ki, gerçek demokrasi, halkın bir aracı

olmaksızın kendi kendini bizzat yönetmesi demektir. Bu çerçevede “doğrudan demokrasi”, yani halkın yönetimle ilgili kararları kendisinin alması ve uygulaması gerçek demokrasi demektir. Ancak günümüz açısından gerçek demokrasi bir idealden öteye anlam taşımamaktadır. Büyük düşünürlerden J.J. Rousseau “*gerçek demokrasi sadece bir idealdir*” demekle doğrudan demokrasinin günümüz dünyasında uygulanamayacağını ifade etmektedir. Doğrudan demokrasinin pratikte bir değer taşımaması dolayısıyla “temsili demokrasi”nin ve “yarı doğrudan demokrasi”nin gerçek demokrasiye en yakın yönetim biçimi olduğu savunulmuştur. Temsili demokrasi, halkın kendisini yönetecek temsilcileri seçmesi ve onlara yönetme yetkisini devretmesi demektir. Günümüzde çeşitli ülkelerde uygulanmakta olan temsili demokrasi modelinde “seçim ve oylama mekanizması” ile halk, kendini yönetecek insanları belirli bir dönem için seçmektedir. Halkın görevi neredeyse seçim sandığına gitmekle bitmekte ve daha sonra halkın seçtiği temsilciler yönetsel görevler üstlenmektedir. Temsili demokrasilerde halkın yönetime aktif olarak katılamaması dolayısıyla “yarı doğrudan demokrasi” savunulmuştur. Yarı doğrudan demokrasi, “temsil” ve “katılım” ilkelerinin bir arada gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Yarı doğrudan demokrasi, esasen bir “katılımcı yönetim” modelidir. Bu yönetim sisteminde halkın yönetime aktif olarak katılımını sağlayan başlıca şu araçlar söz konusudur:

- ***Seçim ve Oylama Mekanizması*** : Genel ve eşit oy sistemine dayalı bir seçim sistemi ile halk kendini yönetecek temsilcileri kendisi seçmektedir.
- ***Halkın Kanun Teklifi*** : Belirli sayıda seçmen, parlamentoya kanun teklifi verebilme hakkına sahip bulunmaktadır.
- ***Halk Vetosu*** : Halk, kendi seçtiği temsilcilerinden oluşan parlamentonun çıkardığı bir kanunu veto edebilme hakkına sahip bulunmaktadır.
- ***Referandum*** : Ülke açısından büyük önem arz eden bazı konularda halk oylamasına gidilmesi demektir.
- ***Geri Çağırma Hakkı (Recall)*** : Halkın, kendi seçtiği temsilcilerini görev süresi içinde başarısız bulması halinde, belirli sayıda seçmen imzası ile yöneticilerini görevden alabilmesi “geri çağırma hakkı” olarak adlandırılmaktadır. Bu katılımcı yönetim aracının özellikle yerel yönetimlerde, küçük yerleşim alanlarında etkin bir şekilde uygulanabileceği savunulmaktadır.

- **Halkın Meclis Toplantılarına Katılımı** : Halkın, yerel meclis toplantılarına katılımını ifade etmektedir.
- **Halk Danışma Kurulları Oluşturulması** : Belirli konularda uzman vatandaşların yerel meclislerde ve yürütme organlarında danışman olarak istihdam edilerek yönetime aktif olarak katılımı amaçlanmaktadır.
- **Bilgi Edinme Özgürlüğü** : Vatandaşların, kamu yönetimi hakkında bilgi edinme hakkı ve özgürlüğünün anayasal ve yasal güvence altına alınmasını ifade etmektedir.
- **Ombudsman** : Çevrenin korunması, trafik kurallarının ihlal edilip edilmediğinin gözetlenmesi vs. konularında ve yönetimle ilgili şikayetlerin çözüme kavuşturulması amacıyla saygınlığını genel olarak kabul edilen gönüllü vatandaşlardan oluşan “ombudsman bürolarının” oluşturulması ve böylece halkın yönetimde daha aktif bir rol alması önerilmektedir.

Yukarıda yarı doğrudan demokrasini ya da katılımcı demokrasinin uygulanabilmesi için çeşitli araçları özetlemiş bulunuyoruz. Önemle belirtelim ki, günümüzde bu katılımcı demokrasi araçlarını pratikte uygulayan ülke sayısı son derece sınırlıdır. Bu araçların uygulanması kimi zaman çok yüksek maliyetlere (parasal maliyet, zaman maliyesi vs.) neden olmaktadır. bu araçların uygulanması yönetimde karar alma sürecinde gecikmelere neden olabilmektedir. Bu nedenlerle referandum, halkın kanun teklifi, halk vetosu gibi araçlar çok sınırlı uygulama alanı bulabilmektedir.

IV. “İDEAL DEMOKRASİ”: ANLAMI VE UNSURLARI

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarda demokrasinin kavram olarak doğuşu ve gelişimi ile doğrudan demokrasi, yarı demokrasi ve temsili demokrasi kavramlarını özetlemiş bulunuyoruz. Günümüz açısından demokrasinin anlam ve unsurlarını ise bu başlık altında ele alacağız.

Demokrasi, yaygın olarak “*halkın kendi kendini yönetmesi*” olarak tanımlanır. Etimolojik kökeni itibariyle, demokrasi Eski Yunanca “*Demos*” (Halk) ve “*Kratos*” (Egemenlik=İktidar) kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Buradan hareketle demokrasi “halkın egemenliği”ne dayanan bir siyasal yönetim biçimi olarak tanımlanabilir.

Kanaatimizce demokrasiyi sahip olması gereken unsurlar yönünden ele alarak incelemek ve bu şekilde bir tanımlama yapmak çok daha doğru olacaktır. Demokrasi için gerekli unsurlar ya da şartları kısa başlıklar altında ele almaya çalışalım.

1. Siyasal Özgürlükler. Demokrasi için ilk ve vazgeçilmez koşul siyasal özgürlüklerin mevcut olmasıdır. Demokrasiyi dar anlamda siyasal özgürlüklerin mevcut olduğu yönetim biçimi olarak tanımlamak mümkündür. Siyasal özgürlüklerden söz edince başlıca üç türde özgürlüğü anlamak gerekir:

- *Siyasal Katılım Özgürlükleri:* Seçme ve seçilme özgürlüğü, siyasi parti kurma özgürlüğü, dernek kurma ve derneklere üye olma özgürlüğü, toplantı ve gösteri yapma özgürlüğü siyasal katılım özgürlükleri arasında sayılabilir.
- *Sivil Özgürlükler:* Düşünce özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, seyahat özgürlüğü, özel hayatın gizliliği hakkı, kişi dokunulmazlığı ve yaşam hakkı vs. hak ve özgürlükler sivil özgürlükler (civil liberties) arasında sayılır.
- *Siyasal Rekabet Özgürlükleri:* Seçime katılan siyasi partilerin sayıca çok olması, seçim için rekabet edebilme hakkının ve siyasi parti liderliği için yarışma hakkının fiilen mevcut olması siyasal rekabet özgürlüğünü ifade etmektedir.

2. Hukuk Devleti. Demokrasi için ikinci önemli unsur “Hukuk Devleti”dir. Hukuk devleti, halkın seçtiği yöneticilerin hukuk kuralları dahilinde hareket etmesi demektir.

3. İktidarın Sınırlandırılması. Hukuk devleti zorunlu olarak iktidarın sınırlandırılmasını şart koşar. Siyasal iktidarın, güç ve yetkilerinin sınırlandırılmadığı bir yönetimi “hukuk devleti” olarak adlandırmak mümkün değildir. Sınırsız güç ve yetkileri olan bir siyasal iktidar her zaman siyasal özgürlükleri sınırlandırabilir ve hatta ortadan kaldırabilir.

4. Kuvvetler Ayrılığı. Yine hukuk devleti ve iktidarın sınırlandırılması ile yakından alakalı olan bir diğer “kuvvetler ayrılığı” ilkesidir. Kuvvetler ayrılığı, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tek elde toplanmamasını ifade eder. Kanun

yapma görevinin yasamaya; kanunları uygulama görevinin yürütmeye; yapılan uygulamaların anayasa ve kanunlara aynı zamanda kanunların da anayasaya uygunluğunun bağımsız yargı organlarına ait olması gerekir.

5. Şeffaflık. Demokrasi için gerekli bir diğer unsur ise kamu yönetiminde şeffaflığın mevcut olmasıdır. Demokrasi bir açık toplum düzenidir. Demokrasi için, yöneticilerin eylem ve davranışlarının mutlaka açıklık içinde cereyan etmesi ve vatandaşların kamu yönetimi hakkında bilgi edinme hak ve özgürlüklerinin bulunması gerekir.

6. Laiklik. Demokrasi için, din ile devlet işlerinin birbirinden mutlaka ayrı olması gerekir. Demokrasi, bireylerin inanç alanlarına müdahale edilmemesini, bir başka ifadeyle bireylerin inanç özgürlüğüne sahip olmalarını savunur. Dine dayalı veya dine destek veren devlet anlayışlarında, bireylerin tamamen kendilerine ait özel bir alan olan inanma ya da inanmama özgürlüklerinin ortadan kalkması tehlikesi mevcuttur. Bu nedenle, laiklik ilkesi din ve vicdan özgürlüğünün korunması için gereklidir.

7. Demokrasi Kültürü. Bir toplumda mevcut olan kültür, değer yargıları ve ahlak da demokrasi için önem taşımaktadır. Siyasal özgürlükler sadece yasa ile korunamaz. Demokrasi kültürü, bireylerin birbirlerinin hak ve özgürlüklerine saygılı olmasını da gerekli kılar.

8. Sivil Toplum. Demokrasinin oluşması ve kurumsallaşması için sivil toplumun güçlü ve etkin olması gerekir. Siyasal güç karşısında hak ve özgürlükleri için mücadele eden sivil toplum kuruluşlarının sayısı arttıkça demokrasi de giderek kurumsallaşır.

Yukarıda demokrasi için gerekli unsurları maddeler halinde özetlemeye çalıştık. Tekrar belirtelim ki, demokrasi’yi “halkın egemenliği” ya da “halkın yönetimi” şeklinde tanımlamak pratikte çok anlamlı olmamaktadır. Gerçekteki ideal olan “halk egemenliği”ne ulaşabilmesi için yukarıda saydığımız unsurların mevcut olması gerekir.

V. GÜNÜMÜZ TEMSİLİ DEMOKRASİLERİNİN ELEŞTİRİSİ

Bugün uygulamada adına “modern demokrasiler” dediğimiz siyasal sistemlerin tamamı “gerçek demokrasi”den oldukça uzaktır. Modern temsili demokrasilerin bir çok açıdan eksiklikleri ve başarısızlıkları sözkonusudur.²

İlk olarak, demokrasinin imkansızlığının nedeni “eksik enformasyon”dur. Gerçek dünyada seçmenler tercihte bulunacakları adaylar, siyasal partiler, hükümet politikaları ve bu politikaların sonuçları hakkında tam enformasyona sahip değildirler. Eksik enformasyon ya da “siyasal bilgisizlik” sorununu bütünüyle ortadan kaldırılabilecek araçlar ve mekanizmalar maalesef mevcut değildir. Eksik enformasyon, kısmen seçmenlerin bilgi edinme yönünde isteksizliğinden kaynaklandığından bu sorunu tümüyle ortadan kaldırmak mümkün değildir.

Demokrasinin imkansızlığının ikinci nedeni, “siyasal ilgisizlik”tir. Halkın tüm üyelerinin siyasal yönetim ve siyasal kararlarla yakından ilgilenmesi mümkün değildir. Siyasal ilgisizliğin seçmen açısından rasyonel gerekçeleri vardır. Seçmenin bilgi edinmek ve bilgileri değerlendirmek için katlanmak zorunda kaldığı “işlem maliyeti” onu siyasal alana karşı ilgisizliğe sevk eder. Seçmenlerin kamu politikaları hakkında az bilgi toplama güdüsüne sahip olmalarının bir başka nedeni de, kendi kararlarının seçim sonuçlarını belirlemesi yönünden çok güçlü olmadığına inanmalarındır. Böylesi bir durumda, seçmenler siyasal karar alma sürecinde tercihlerini açıklamada kayıtsız kalabilmektedirler.

Diğer nedenler bir tarafa bırakılsa dahi, tek başına “siyasal bilgisizlik” ve “siyasal ilgisizlik” faktörleri “demokrasinin imkansızlığını” ikna edici biçimde ortaya koymaktadır.

Üçüncü olarak, ne şekilde olursa olsun, demokrasilerde azınlığın hakimiyeti kaçınılmazdır. Günümüzde uygulanan modern demokrasilerde gerçekte egemenlik halkın değil, toplum içinde güç ve hakim konumda olan sosyal sınıflarıdır. Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto, Robert Michels ve Friedrich A. Von Hayek gibi teorisyenler demokrasinin aslında sosyal sınıfların, elit tabakaların veya çıkar gruplarının egemenliğinden başka bir şey olmadığını güçlü argümanlarla ortaya koymuşlardır.

Dördüncü olarak, günümüz çağdaş temsili demokrasilerinde, egemenliği millet adına kullanan siyasal iktidarların sahip oldukları ve kullandıkları güç ve yetkiler etkin biçimde sınırlandırılmamıştır. Siyasal iktidarlar güç ve yetkilerini halkın

² Detaylı bilgi için bkz: Aktan, 2015.

yararına değil, tam aksine zararına kullanabilmektedirler. Bu konuyu çok güçlü bir entelektüel altyapı ile savunan iki büyük düşünür Hayek ve Buchanan'dır. Her iki düşünür de çağdaş demokrasilerin "sınırsız demokrasi" olduğunu ve sonuçta halkın özgürlük alanının siyasal yönetimler tarafından daraltıldığını ifade etmektedirler.

VI. DEMOKRASİNİN YENİDEN TANIMLANMASI: ANAYASAL DEMOKRASİ

"Bugün için demokrasi kavramı tamamen boş bir anlam ihtiva etmektedir. 'Anayasal' kelimesi, 'demokrasi' kelimesinin bir öneki olarak kullanılmalıdır. Demokrasinin temel ilkelerinden birisi olan bireysel özgürlük, ancak devletin faaliyet alanı ve çerçevesinin anayasal normlarla sınırlandırılması halinde bir anlam ihtiva edebilir."

James M. Buchanan
1986 Nobel Ekonomi Ödülü Sahibi

Nobel Ekonomi ödülü sahibi Friedrich A. Von Hayek'in demokrasi konusundaki bazı düşüncelerini kendi cümleleriyle aktarmakta yarar bulunmaktadır:

"Bugün batıda bildiğimiz demokrasilerin hepsi, az çok sınırsız demokrasi'dir. Bu nedenle sınırsız demokrasiye özgü kurumlar başarısızlığa uğradığı zaman bunu demokrasinin başarısızlığı olarak algılamamanın yanlış olduğunu unutmamak gerekir. Biz sadece yanlış yolu denemekteyiz."

Bugün sınırsız siyasi otoritenin her kararı hukuk gücüne sahip olup, siyasi faaliyetleri hukuk tarafından sınırlandırılmamıştır. Siyasi otoritenin insanların çoğunluğunun oyları tarafından yetkilendirildiğinin iddia edilmesi ciddi bir sorundur. Kendisini genel kurallarla sınırlamayan ve özel çıkar gruplarına hizmet eden güçlü bir organın üyelerine oy vermek ise tamamen farklı bir şeydir. Gücü sınırlandırılmamış ve demokratik olarak seçilmiş böyle bir meclis, belirli gruplara belirli yükler getirir ve özel çıkar gruplarının çıkarını gözetir. Söz konusu meclis, sayıları belirsiz olan özel çıkar gruplarının desteği karşılığında, onlara belirli faydalar sağlarken, azınlığa onun maliyetini yükler."

Tekrar etmek gerekirse, sınırsız bir demokrasi gücü, sınırlandırılmamış bir hükümetten daha iyi değildir ve her ikisi de gerçek demokrasi değildir. Seçimle iş

başına gelen temsilcilere sınırsız güç verilmesi şeklindeki düşüncede hayati tehlike, en yüksek otoritenin doğal olarak sınırsız olacağı şeklindeki hurafedir.

İyi bir hükümetin sırrı, kesinlikle, en üst gücün sınırlı güç olması ve böylelikle vatandaşları üzerinde zor kullanma gücünün olmamasıdır.” (Hayek, 1984.)

Hayek, günümüzde demokrasiye olan inancın giderek yok olduğunu ifade ederek, şöyle demektedir:

“...düşünen insanlar arasında demokrasiye olan güvenin giderek kaybolmasından endişelenmekteyim. Bu artık göz ardı edilemez. Büyülü demokrasi kelimesi, o kadar güçlü hale geldi ki, demokrasi öncesinde hükümetin üzerine konan sınırlamalar artık işlemez hale geldi ve bu giderek önem kazanmaktadır. Bazen demokrasi adı altında ileriye sürülen talepler, o kadar tehlike saçıyor ki, her akli başında insan demokrasiye karşı tepki gösteriyor asıl tehlike budur. Yine de asıl demokrasi kavramı bu değildir. Fakat zaman içinde orijinal anlama ilave edilen yan anlamlar o kadar genişlediler ki şimdi demokrasiye olan inancı tehlikeye sokmaktadırlar.” (Hayek, 1984.)

Hayek, demokrasinin hem kavram olarak hem de uygulamada dejenere olmasından rahatsız olduğunu bu şekilde ifade ettikten sonra gerekirse “sınırlı demokrasi”yi ifade edecek yeni bir kavrama –*demarşi*- ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır:

“Bugün artık demokrasi, tamamiyle, çoğunluğun sınırlanmamış gücü anlamına geliyorsa, bu gücün –cebre ancak genel kurallara bağlı olarak başvurulabileceği anlamında- sınırlı olduğu bir hükümet sistemini tanımlamak için yeni bir kelime bulmamız gerekebilir. Ben böyle bir hükümet sistemine “demarşi” (demarchy) dememizi öneriyorum. Bu, halkın kaba güce sahip sayılmadığı; ‘günübirlik kararnamelele değil, ilan edilip halkın bilgisine sunulmuş ve devamlı olmak üzere konmuş yasalar’la yönetmek işiyle sınırlı bir hükümet sistemidir”. (Hayek, 1999.)

Özetle, Hayek’in ısrarla savunduğu husus şudur: günümüz modern demokrasilerinde halkın seçtiği temsilcilerinin güç ve yetkilerini kötüye kullanmalarını engelleyebilecek araçlar etkin işlerlikte değildir ve gerçek demokrasi idealine ulaşmak için siyasal iktidarların karar ve eylemlerinin mutlaka hukuk çerçevesinde önceden belirlenmesi ve sınırlandırılması gerekir.

Hayek’in ideal siyasal sistem arayışında kullandığı “demarşi” kavramının bugün için çok fazlasıyla anlam ve güven erozyonuna uğramış olan demokrasi kavramı yerine kullanılması tercih edilebilecek bir yoldur. Eğer bu yapılmıyorsa o zaman

ideal bir siyasal yönetim biçimi olarak “anayasal demokrasi” kavramını kullanmalıyız.

Anayasal demokrasiyi doğru olarak anlamak için şu temel tezlerin öncelikle bilinmesi gerekir:

- Toplumun temelinde insan (birey) vardır.
- Devletin temel varlık nedeni bireylerin can ve mal varlıklarının korunmasıdır.
- Birey, devlet için değil; devlet birey için vardır.
- Bireylerin siyasal, sosyal ve ekonomik özgürlükleri anayasada doğru bir şekilde tanımlanmalı ve devlet tarafından etkin bir şekilde korunmalıdır.
- Devletsiz toplum düzeni “anarşi” demektir. Devletin olmadığı yerde bireyin hak ve özgürlükleri güvence altında olamaz.
- İnsanlar eylem ve davranışlarında “özgür” olmalıdır. Ancak, özgürlüğün sınırı, başka bireylerin hak ve özgürlüklerine “müdahale” noktasıdır. Dolayısıyla , insanların eylem ve davranışlarında bazı sınırlamalar olmak zorundadır. Aksi durumda “özgürlük”, “adaletsizlik” ve “kaos” anlamına gelir.
- İnsan hakları sınırsız değildir ve olamaz. “İnsan ihtiyaçları” ile “insan hakları” birbirine karıştırılmamalıdır.
- Toplumda düzenin sağlanması ve insan haklarının korunması, “devlet” adı verilen bir organizasyonun varlığını zorunlu kılar.
- Birey gibi devletin de bazı siyasal hakları (zor kullanma, yasa yapma vs) ve ekonomik hakları (vergileme, borçlanma, para basma vs.) mevcuttur.
- Devletin sahip olduğu “zorlama”(coercion) gücü, bireyin mal ve can varlıklarının korunması amacı için meşru kabul edilebilir.
- Devletin “zorlama” gücünü kullanması evrensel hukuk kurallarına uygun olmalıdır.

- Devlet hakları sınırsız değildir ve olamaz.
- Devletin siyasal hakları (zor kullanma hakkı, kurallara uymayanları cezalandırma hakkı, yasa yapma hakkı vs.) sınırlanmadığı takdirde devlet otoriter-totaliter bir kimlik kazanır. Bu bireyin siyasal haklarının sınırlanması ve ihlal edilmesi anlamına gelir.
- Devletin ekonomik hakları (harcama, vergileme, borçlanma, para basma vs.) sınırlanmadığı takdirde devlet ekonomide büyür ve genişler. Ulusal ekonomide büyüyen ve genişleyen bir devlet, piyasa ekonomisinin daralması neticesini doğurur. Devletin büyümesi, kamu ekonomisinin genişlemesi ve piyasa ekonomisinin daralması demektir.
- Sınırsız devlette, birey hak ve özgürlükleri kolayca ihlal edilebilir. Devletin hem siyasal haklarının, hem de ekonomik haklarının mutlaka anayasa içerisinde sınırlandırılması gerekir.

Bu temel tezlerden hareketle anayasal demokrasiyi şu şekilde tanımlayabiliriz:

Anayasal demokrasi, birey haklarının ve devlet haklarının anayasa içerisinde doğru bir biçimde tespit edilmesi ve sınırlarının açık olarak belirlenmesi demektir.

Daha geniş anlamda anayasal demokrasi, yukarıda belirtilen asgari demokrasi şartlarının anayasa içerisinde güvence altına alınması anlamına gelir.

Konunun çok daha iyi anlaşılması için tekrar etmek pahasına şunları yazmakta yarar bulunmaktadır:

- Anayasal demokrasi, anayasada birey haklarının doğru bir biçimde tanımlanması ve etkin bir şekilde korunması demektir. 1215 tarihinde yayınlanan Magna Carta bildirgesinden günümüze değin insan hakları konusunda sayısız bildirge ve uluslar arası anlaşma imzalanmıştır. Zaman içerisinde insan haklarının gerçek manasını kaybettiği ve uluslararası anlaşmalarda temel “insan ihtiyaçları”nın da “insan hakkı” olarak yorumlandığı görülmektedir.

- Anayasal demokrasi, anayasada devlet haklarının doğru bir biçimde tanımlanması ve sınırlandırılması demektir.
- Anayasal demokrasinin amacı siyasal özgürlüklerin mevcut olduğu bir siyasal düzen olan demokrasi’yi gerçekleştirmektir. demokrasi, bireylerin siyasal hak ve özgürlüklerini güvence altına alan bir siyasal yönetim şeklidir.
- Anayasal demokrasinin amacı ekonomik özgürlüklerin mevcut olduğu bir ekonomik düzen modeli olan piyasa ekonomisini gerçekleştirmektir. piyasa ekonomisi, bireylerin ekonomik hak ve özgürlüklerini güvence altına alan bir ekonomik yönetim şeklidir.
- Anayasal demokrasinin siyasal boyutu demokrasi; ekonomik boyutu ise piyasa ekonomisi’dir.
- Anayasal demokrasi, “hukukun üstünlüğü”nün her alanda tesis edilmesi demektir.
- Anayasal demokrasi, “iktidarın sınırlandırılması” demektir.
- Anayasal demokrasi, birey haklarının gerçek anlamda korunması için devlet hakları’nın sınırlandırılması gerekliliğini savunan bir siyasal yönetim sistemidir.
- Anayasal demokrasi sınırlı devlet demektir.
- Anayasal demokrasi, düzen için kural ve kurumların oluşturulması demektir.
- Anayasal demokrasi, özgürlük demektir.
- Anayasal demokrasi, refah demektir. Piyasa ekonomisi, bireylerin refahını arttıracak yegane sistemdir.
- Anayasal demokrasi, kanun önünde eşitlik ilkesini savunur, bu nedenle adalet demektir.
- Anayasal demokrasi , yatay kuvvetler ayrılığı ilkesini savunur.

- Anayasal demokrasi , dikey kuvvetler ayrılığı ilkesini savunur.
- Anayasal demokrasi, gerçek anlamda hukuk devleti demektir.
- Anayasal demokrasi, devlet yönetiminde mali düzenin sağlanmasını savunur. mali düzen için mali disiplin ve mali sorumluluk ahlakı tesis edilmelidir.
- Anayasal demokrasi, devlet yönetiminde parasal düzenin sağlanmasını savunur. Parasal düzen için parasal disiplin tesis edilmelidir.
- Anayasal demokrasi, devletin ekonomik alandaki hak ve yetkilerinin anayasal normlarla sınırlandırılması demektir.
- Anayasal demokrasi, ekonomide düzen için kural ve kurumların oluşturulması demektir.
- Anayasal demokrasi, iradi ve keyfi iktisat politikalarının ortadan kaldırılması demektir.
- Anayasal demokrasi, siyasal gücün sınırlandırılması demektir.

VII. SONUÇ

Bugünkü şekliyle yürürlükte bulunan “*temsili sınırsız demokrasi*” gerçek demokrasi idealinden çok uzak bir yönetim modelidir ve bugün için tüm saygınlığını ve güvenilirliğini yitirmiştir.

Bugün için ideal bir siyasal yönetim biçiminden bizim anlamamız gereken “anayasal demokrasi”dir. Anayasal demokrasi, sivil ve siyasal hak ve özgürlükler, hukukun üstünlüğü , kuvvetler ayrılığı , yargı bağımsızlığı, şeffaflık, saydamlık, laiklik, iktidarın sınırlandırılması gibi temel ilkelerin anayasalar içerisinde etkin bir biçimde korunduğu ve güvence altına alındığı bir siyasal sistemdir. Bu sayılanların her biri gerçek bir anayasal demokrasinin olmazsa olmaz (sine quo non) ilkeleridir.

Demokrasiyi sadece seçim ve oylama mekanizmasından ibaret sayanlar büyük bir yanılgı içerisinde dirler. Seçim, demokrasi için ‘gerekli’ ancak ‘yeterli’ bir koşul değildir. Hele hele siyasal süreçte ortaya çıkan eksik ve aksak enformasyon başta

olmak üzere pek çok faktör dolayısıyla seçimin sonucunda ortaya çıkan “millet iradesi” ya da “milli irade” ile demokrasi tarif edilemez. Demokrasinin seçim ve oylama gibi bir tek koşulu yoktur, demokrasinin asgari koşulları vardır ve bunlar olmadan demokrasi olmaz.

KAYNAKLAR

Aktan, Coşkun Can., “21. Yüzyıl ve Anayasal Demokrasi”, Yeni Türkiye Dergisi, Kasım-Aralık 1999. S. 600-606.

Aktan, Coşkun Can., “Demokrasi Despotizm Değil midir?, Türkiye Günlüğü, Eylül-Ekim 1998. S. 65-68.

Aktan, Coşkun Can., “ Gerçek Demokrasi Anayasal Demokrasidir.”, Başak Dergisi, Mart-Nisan 1998. S. 90-92.

Aktan, Coşkun Can., “Çoğunlukçu Temsili Demokrasi Fazilet Rejimi Değildir”, Demokrasi Gündemi, Sayı:18, 1994/2, s.69-70.

Aktan, Coşkun Can., “Kahrolsun Demokrasi, Yaşasın Demarşi”, Yeni Türkiye Dergisi, Eylül-Ekim 1999. S.201-207.

Aktan, Coşkun Can Aktan (ed.), Yeni Bir Siyasal Sistem Arayışı: Demokrasi, Poliarşi ve Demarşi: Çizgi Kitabevi, 2005.

Akın, İlhan F., Kamu Hukuku,5.b. İstanbul: Beta Yayınları, 1987.

Aristotle. The Politics. Edited by Stephen Everson and translated by Benjamin Jowett. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 1988.

Barry, Norman., “Democracy”, in: N.Ashford and S.Davies, A Dictionary of Conservative Libertarian Thought, London: Routledge, 1991.

Beetham David; Kevin Boyle, Demokrasinin Temelleri, Çev. Vahit Bıçak, Liberte Yayınları: 22, 1998.

Canfora, Luciani, Demokratik Retoriğin Eleştirisi, Türkçesi: Durdu Kundakçı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.

Congleton, Roger D., “Informational Limits to Democratic Public Policy”,
www.soc.nii.ac.jp/jepa/2003/40t2.pdf.

Dahl, Robert A., Modern Political Analysis, 5th ed., Prentice Hall, New Jersey, 1991.

Dahl, Robert A., Demokrasi ve Eleştirileri, Çev: Levent Köker, Türk Siyasi İlimler Derneği-Türk Demokrasi Vakfı, Ankara, 1993.

Erdoğan, Mustafa, Anayasal Demokrasi, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001.

Göze, Ayferi ., Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, İstanbul: Beta, 1986.

Green, Philip., Key Concepts in Critical Theory: Democracy, New Jersey: Humanities Press, 1993.

Friedrich A Von Hayek, “Whether Democracy”, C. Nishiyama and K.R.Leube,(Eds), The Essence of Hayek, Stanford:Hoover Enst.1984. (Çev: Tekin Akdemir), http://www.canaktan.org/politika/demokrasi/makaleler/demokrasi_nereye_gidiyor.htm

Friedrich A Von Hayek, “Liberal Bir Devletin Anayasası”, Çev: Mustafa Erdoğan, İçinde: Atilla Yayla, Sosyal ve Siyasal Teori-Seçme Yazılar, Siyasal Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1999, s.191.

Kışlalı, Ahmet Taner., Siyasal Sistemler- Siyasal Uzlaşma ve Çatışma, Ankara: İmge Kitabevi.

Russell, Bertrand, Batı Felsefesi Tarihi (İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ), 3.Baskı, Çev. Muammer Sencer, SAY Kitap Pazarlama, İstanbul,1983, s.597.

Sabine, George., Siyasal Düşünceler Tarihi II, Çev. Alp Öktem, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını, Ankara 1969.

Sartori, Giovanni., The Theory of Democracy Revisited, Chatham, N.J: Chatjam House, 1987.

Schmidt, Manfred G., Demokrasi Kuramlarına Giriş, 2. Baskı, Çev.: M. Emin Köktaş, Vadi Yayınları, Ankara, 2002.

Stockton, David., The Classical Athenian Democracy, Oxford: Oxford University Press, 1990.

Şenel, Alaeddin., Siyasal Düşünceler Tarihi, İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları, 1997.

Tunçay, Mete., Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, Yayınları, 2004.

Turhan, Mehmet, Anayasal Devlet, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997.

West, David., Kıta Avrupası Felsefesine Giriş (Türkçesi: Ahmet Cevizci) İstanbul: Paradigme Yayınları, 1998.

Yayla, Atilla, Siyaset Teorisine Giriş, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998.